

Vakthund i journalen

I fagspråk, som i språk ellers, kommer ord inn, blir hyppig brukt en tid og forsvinner så gradvis. Et eksempel fra pasientjournalen er «cave». Vi ønsket å finne ut mer om dette eiendommelige uttrykket.

«Cave» er imperativsformen av det latinske verbet «caveō» og betyr «vokt deg for» eller «pass deg for» (1). «Cave canem», vokt deg for hunden, var en alminnelig innskrift ved inngangen til romerske hus i antikken, ofte illustrert med en mosaikk av en hund (2). Fra Pompeii er det bevart en vakker mosaikk med denne innskriften (fig 1) (3). Ved Fysiologisk institutt, Universitetet i Oslo, der det i 1960-årene ble arbeidet med katter, var «cave felicem», vokt deg for katten, den tilsvarende vendingen (Hans Erik Rugstad, personlig meddelelse).

Kritisk informasjon

I medisinske journaler brukes «cave» for å angi typer behandling en pasient ikke bør eller skal ha. Begrepet kan for eksempel brukes om legemidler, hjelpestoffer i legemidler og næringsmidler som skal unngås (4). På tross av at det ofte står med store bokstaver, er det ikke noen forkortelse. En hypotese er at det skrives med versaler fordi romerne ikke hadde minuskler, det er derfor en arkaiserende skrivemåte (Christoph Gradmann, personlig meddelelse).

Ved gjennomgang av journalmateriale i retrospektive studier ser man at den medisinske språkbruken er omskiftelig. Samme fenomen kan over tid bli beskrevet med ulike uttrykk. Av den grunn er det ikke nødvendigvis samsvar mellom forekomsten av et uttrykk og forekomsten av fenomenet det beskriver. For «cave» sitt vedkommende har betegnelsen «kritisk informasjon» begynt å ta over, særlig i elektroniske journalsystemer.

I høringsnotatet fra våren 2013 om nasjonal kjernejournal frarådes bruk av begrepet «cave», da det ifølge notatet betyr «skal ikke ha» eller «kontraindisert». Det anbefales at man i stedet beskriver den faktiske reaksjonen. Videre står det at hvorvidt opplysninger om tidligere hypersensitivitetsreaksjoner skal medføre at helsepersonell i neste omgang ikke bør benytte legemidlet, vil variere ut fra den aktuelle behandlingssituasjonen og indikasjonen (5). Det er også en kjensgjerning fra tidligere at begrepet ikke bare har vært brukt ved allergiske reaksjoner, men også ved vanlige doseavhengige bivirkninger av legemidler.

Et medisinsk uttrykk av nyere dato?

Uttrykk på latin og latinisert norsk var mer vanlig i fagspråket tidligere. Vi antok derfor at «cave» hadde vært i bruk i medisinske

Figur 1 CAVE CANEM – mosaikk fra Pompeii. Foto: Wikimedia

journaler i århundrer og oppsøkte Rigsarkivet i København på leting etter ordet. Her oppbevares journalene fra Det Kongelige Frederiks hospital, det første moderne sykehuset i kongeriket Danmark-Norge, som var i drift i perioden 1757–1910 (6). Vi så på i alt ca. 150 journaler fra medisinsk avdeling fra perioden 1757 til 1909. Søket ga ikke konkrete resultater. Vi lette derfor videre i journaler fra Trondhjems sykehus, senere Sentralsykehuset i Trondheim. Statsarkivet i Trondheim oppbevarer journaler herfra frem til 1960.

Første tilnærming var å gjøre et delvis systematisk søk i journaler fra medisinsk avdeling. Journalene er anordnet i kronologisk rekkefølge i oppbevaringsbokser. Siden journaler som er eldre enn 80 år, er tilgjengelige uten spesiell tillatelse, tok vi i første omgang for oss et utvalg journaler fra en del av årene 1910–33. Etter at vi fikk innvilget innsyn i journaler som er under 80 år gamle, fortsatte vi søket på tilsvarende måte – frem til de nyeste journalene, oppbevart hos Statsarkivet. Vi gikk til slutt gjennom alle journaler fra siste halvdel av desember 1959 og første halvdel av mars 1960. For perioden 1910–59 undersøkte vi om lag 200 journaler, der flesteparten av dem var fra slutten av tidsperioden. Heller ikke her fant vi ordet i bruk.

«Cave» står oppført i alle moderne norske medisinske ordbøker utgitt av Samlaget, Gyldendal og Kunnskapsforlaget, men alle disse har en kort historie. Den eldste norske medisinske ordboken, redigert av Karl Evang, ble utgitt i 1933. Den er hittil utkommet i 14 utgaver. I 11. utgave fra 1988 er ordet ikke nevnt, men det dukker opp i 12. utgave fra 1992 (7). Den danske klassikeren *Klinisk ordbog* utkom for første gang i 1921 (8). Annen utgave fra 1937 har ikke med «cave», mens i 3. utgave fra 1945 er ordet med (9).

Selv om utvalget i slike ordbøker i noen grad er tilfeldig, gir det en viss støtte til at uttrykket i medisinsk sammenheng er av nyere dato. En hypotese er at behovet for «cave» på 1800-tallet var minimalt, siden det den gang var uvanlig at flere leger etter hverandre skrev i den samme journalen. Da sykehusvesenet ble utbygd utover på 1900-tallet og betydningen av allergier ble mer klarlagt, økte nødvendigheten av å videreformidle slik informasjon (Bengt Lindskog, personlig meddelelse).

En av forfatterne erindrer at begrepet «cave» ble anvendt da han arbeidet på Sentralsykehuset i Fredrikstad i årene 1961–63. En kollega innen farmakologi som har arbeidet i Bergen, forteller at han er sikker på at

ordet var vanlig tidlig i 1960-årene (Olav M. Bakke, personlig meddelelse). Var det da det ble tatt i bruk i Trondheim også? Eller var det forskjeller mellom sykehusene? Det at vi ikke greide å påvise bruk av ordet i journalene vi gikk gjennom, kan tyde på at uttrykket var relativt lite brukt før 1960, iallfall i Trondheim. Kan begrepet ha kommet sørfra og spredt seg fra sør mot nord i Norge i løpet av noen år rundt 1960? Kan-skje noen av Tidsskriftets lesere har informasjon som kan bekrefte eller avkrefte dette?

Vi takker for god hjelp fra kolleger innen medisin og klassiske språk og ansatte ved Rigsarkivet og Det Kongelige Bibliotek i København, Nasjonalbiblioteket i Oslo og Statsarkivet i Trondheim. Takk også til professor emeritus Bengt Lindskog, Lunds universitet. Vi vil takke den anonyme fagfelleverdereren for usedvanlig konstruktive og verdifulle innspill til artikkelen. Riksarkivaren har innvilget innsyn i taushetsbelagt materiale til dette prosjektet.

Sverre Myren

sverre@myren.nu

Olav Spigset

Øivind Larsen

Sverre Myren (f. 1986) er turnuslege ved Tangen legekonsult, Stjørdal.

Olav Spigset (f. 1963) er overlege ved Avdeling for klinisk farmakologi, St. Olavs hospital, og professor ved Institutt for laboratoriemedisin, barne- og kvinnesykdommer, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Øivind Larsen (f. 1938) er professor emeritus ved Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo.

Litteratur

1. Johanssen J, Nygaard M, Schreiner E et al. Latinsk-norsk ordbok. 4. utg. Oslo: Cappelen, 1998: 101.
2. Cave canem. http://snl.no/Cave_canem (18.3.2014).
3. Cave canem. http://en.wiktionary.org/wiki/cave_canem (27.11.2013).
4. Helse- og omsorgsdepartementet. Endringer i helseregisterloven mv. (opprettelse av nasjonal kjernejournal m.m.). www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-89-l-20112012/10/3.html?id=678890 (27.11.2013).
5. Helse- og omsorgsdepartementet. Forslag til forskrift om nasjonal kjernejournal (kjernejournalfor-skriften). www.regjeringen.no/pages/38208208/Hoeringsnotat_n_k.pdf (27.11.2013).
6. Larsen O. Hva forteller et sykehusbygg? Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 3753–8.
7. Jakobsen A. red. Norsk medisinsk ordbok. 12. utg. Oslo: Sem & Stenersen, 1992: 50.
8. Hem E. Klinisk ordbok for 16. gang. Tidsskr Nor Lægeforen 2004; 124: 2790.
9. Secher K, red. Klinisk ordbog. 3. utg. København: Andr. Fred. Høst, 1945: 101.

Mottatt 5.12. 2013, første revisjon innsendt 30.4. 2014, godkjent 24.5. 2014. Redaktør: Marit Fjellhaug Nylund.